

УДК 130.2

О. В. Бурлука, кандидат філософських наук, доцент

САМООСВІТА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто, як у світлі тих соціокультурних перетворень, що тривають в Україні, самоосвіта особистості набуває нового соціального сенсу, а реформування системи освіти, її оптимізація, створення комфортних умов щодо отримання знань стало потребою державного рівня. Основою соціально-економічного розвитку сучасного суспільства стає не лише матеріальне виробництво, але й виробництво інформації і знань. Інформатизація практично всіх сфер діяльності людини ставить перед системою освіти завдання підготовки фахівця, що має навички самоосвітньої діяльності. Уся система соціальних стосунків трансформується завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям і відповідно змінюються і самоосвітні процеси, створюючи новий тип технологій самоосвіти. Актуальною стає здатність особистості використовувати «екранну» технологію самоосвіти щодо отримання інформації. Це кардинально змінює статус самоосвіти в суспільстві. Вона стає не лише інструментом, але і своєрідним капіталом, способом вирішення геополітичних проблем, боротьби за ринок тощо.

Ключові слова: самоосвіта особистості, самоосвітня діяльність, «екранна» технологія самоосвіти особистості, знання, інформація, інформаційно-комунікаційне середовище, стратегії самоосвіти, самовдосконалення.

Актуальність проблеми. Пріоритетними напрямками соціальної політики низки європейських країн, що підписали «Болонську угоду», стало забезпечення мобільності, свободи і широких можливостей людини в освітній сфері. Прогрес науки спричинив багаторазову зміну виробничих технологій упродовж життя одного покоління. Людині важливо не просто підготувати себе до певної професії або виду діяльності, необхідно постійно спостерігати за змінами в професійній сфері, передбачати ймовірні модифікації, а також розвивати здатність адаптації до нововведень. В умовах динамічних змін соціуму самоосвіта особистості набуває нового соціального сенсу, а реформування системи освіти, її оптимізація, створення комфортних умов щодо отримання знань стало потребою державного рівня. Ті соціокультурні перетворення, які тривають в Україні, ставлять перед системою освіти завдання підготовки фахівців, що мають здібність до самоосвітньої діяльності. В умовах простору, що постійно змінюється, простежується значущість самоосвіти як однієї з умов адаптації і конкурентоспроможності

особистості. У сучасному українському суспільстві феномен самоосвіти особистості набуває статусу масового соціального явища.

Таким чином, актуальність дослідження самоосвіти особистості обумовлена не стільки її функціональними і сутнісними характеристиками, скільки її новим соціальним призначенням, сформованим під впливом соціально-економічних, соціально-політичних, соціальних чинників громадського розвитку.

Ступінь дослідження проблеми. У різні епохи підкреслювалося значення самоосвіти для розвитку як окремої людини, так і суспільства в цілому. У XVI–XIX ст. у роботах Дж. Беллєра, Я. Коменського, І. Песталоцци, Ж. Ж. Руссо, В. Трєцендорфа й інших самоосвіти приділено достатньо уваги, хоча побіжно, не виділяючи її як самостійну форму придбання знань. У кінці XIX — на початку XX ст. бібліограф М. Рубакін та Н. Крупська у своїх роботах здійснили перші спроби концептуального бачення самоосвіти особистості, що підтримали А. Луначарський, В. Сухомлинський та ін. У XX ст. теоретичні розробки цієї проблеми продовжили бібліограф А. Айзенберг, педагоги А. Громцева, І. Рєдковець, Г. Серіков, соціологи В. Лозовой, Г. Зборовський, О. Шукліна. Наприкінці XX — на початку XXI ст., коли основою соціально-економічного розвитку стає виробництво інформації і знань, проблема самоосвіти стала найбільш актуальною і розробляється різними фахівцями (Є. Комаров, А. Кравченко, В. Лисий, Г. Наливайко, Н. Терещенко, В. Ядов, Н. Підкасітий, І. Малкіна, Н. Міняєва, Г. Щукіна та ін.). Аналіз наукової літератури, присвяченої дослідженню проблеми, свідчить, що не існує однозначного підходу до визначення самоосвіти. Деякі автори підкреслюють її пізнавальну суть (А. Громцева, Н. Іванова, Л. Ковтун, І. Колбаско, І. Рєдковець, Н. Хміль та ін.), тісний зв'язок із самовихованням особистості (А. Ковальов, А. Півнів, В. Лозовой, Б. Райський та ін.), її вдосконаленням на основі систематичної і цілеспрямованої діяльності, пов'язаної з соціальними умовами (А. Айзенберг, В. Бондарєвський та ін.). Самоосвітня діяльність розглядається у ряді досліджень як процес (А. Баранніков), як засіб пошуку і засвоєння соціального досвіду (Г. Серіков), як додаток самоосвітніх умінь щодо освоєння певних елементів соціального досвіду (Ю. Калугін).

Мета статті — розглянути, як у сучасному українському суспільстві актуалізується проблема підготовки фахівців, які за допомогою новітніх технологій і комп'ютерної техніки здатні до постійної самоосвіти.

Реформи, що проводяться у сфері освіти, не лише сприяють підвищенню компетентності особистості, але і ставлять її перед необхідністю обов'язкової самоосвіти. У зв'язку з цим Т. Климова свідчить: «Своєрідною рисою самоосвітньої діяльності є її відносна незалежність від навчальної і навчаючої

діяльності, оскільки закономірності цих видів діяльності нетотожні» [3; 13]. Слід зазначити, що сучасна навчальна діяльність є простором зародження самоосвітньої діяльності. Самоосвіта стала необхідною складовою освітнього процесу й обов'язковою умовою конкурентоспроможності особистості.

Проте сучасна професійна освіта не забезпечує в належній мірі підготовку фахівців до постійної самоосвіти. Розрив між соціальними потребами і можливостями їх задоволення — одна з найважливіших проблем існуючої системи вищої освіти. Простежується невідповідність рівня фахівців потребам динамічного суспільства. Той набір спеціальностей і спеціалізацій, вимоги до професійної підготовки випускників і критерії їхньої оцінки, організаційні й економічні принципи діяльності освітніх установ повинні гарантувати якість знань і навичок. Але ринок праці нестабільний, на нього впливають кон'юнктурні коливання, і освітні заклади не завжди вчасно і належним чином реагують на його зміни. Освіта — доволі консервативний механізм, що не завжди сприяє вирішенню глобальних та інших проблем людства, а іноді навіть їх загострює. Проте виконати соціальне замовлення суспільства за допомогою підвищення асигнувань на освіту, збільшення кількості навчальних закладів та інших традиційних способів не в змозі навіть дуже багаті країни. Ті протиріччя, що існують між правом людини на освіту і наявною системою освіти, яка вибірково забезпечує такі права, можна зняти за допомогою самоосвіти особистості. Самоосвіта як спосіб отримання знань використовується досить давно, але особливого значення вона набуває в роки деяких переломних історичних моментів, у роки підйому і розвитку будь-яких громадських рухів, у роки криз, коли одні парадигми громадського життя приходять на зміну іншим, коли загострюються протиріччя, у тому числі в освіті. Самоосвіта в цьому випадку може виступати одним із засобів вирішення цих протиріч.

Самоосвіта як важливий чинник отримання і поповнення запасу знання, самовдосконалення особистості в професійній і непрофесійній сферах, розвитку соціуму стає індивідуальною і громадською цінністю, вагомим компонентом діяльності багатьох соціальних груп. В. Корвяков з цього приводу зауважує: «Самоосвітня діяльність виступає найбільш перспективною в сучасних освітніх умовах» [4; 96]. Це пояснюється зміною умов соціального середовища, вимог соціуму до особистості, її освітніх, професійних, загальнокультурних здібностей, що впливає на мотиви, цілі самоосвіти, її загальне сприйняття. Визнання самоосвіти особистості як значущої цінності актуалізує необхідність освітньої політики, яка забезпечить певні умови щодо стимулювання і реалізації самоосвітньої активності особистості, використовуючи масові інформаційно-комунікаційні засоби.

Сьогодні самоосвіта особистості неможлива без досвіду орієнтації в комунікативно-інформаційному просторі, без вироблення власної системи організації пізнавальної діяльності, вибору й ефективного застосування засобів інформації, у тому числі і комп'ютера. У світлі глобальної інформатизації практично всіх сфер діяльності людини актуальною стає здатність особистості використання «екранної» технології самоосвіти для отримання інформації. Ця здатність підвищує конкурентоспроможність, мобільність фахівців, дозволяє постійно розвиватися, підвищувати кваліфікацію. За зауваженням Л. Вишневської, «сама властивість інформації передбачає її постійне оновлення, а людей примушує не відстати в розумінні і застосуванні цієї інформації» [2; 156]. Володіння комп'ютером виступає як засіб не лише оптимізації пізнавальної і практичної діяльності, але й міжособового спілкування, соціалізації. За допомогою комп'ютера передбачається вміння вступати в спілкування з компетентними фахівцями, взаємодіяти з людьми, інформаційними потоками, навіть навички групової роботи в середовищі «людина — комп'ютер — людина».

«Екранна» технологія самоосвіти як засіб масової комунікації не лише надає широкий інформаційний простір щодо задоволення потреб особистості в знаннях, але й виступає важливим чинником самоосвітньої діяльності особистості. Використання засобів масової комунікації робить істотний вплив на формування стратегій самоосвіти та ціннісне ставлення особистості до самоосвітньої діяльності як способу задоволення потреб у самореалізації і самоідентифікації.

Самоосвітню активність особистості сьогодні забезпечує не лише мотиваційно-сміслова направленість, базова орієнтованість у предметі, методологічна культура, але і її комунікаційний досвід, досвід орієнтації в комунікативно-інформаційному середовищі і практичного використання комп'ютера в самоосвітній діяльності. З урахуванням природи «екранної» технології самоосвіти особистості необхідно опанувати досвід комунікації, спільної роботи за допомогою мережевих технологій.

За допомогою мережевих технологій самоосвіта впроваджується в життя багатьох людей. Багатоцільове використання мультимедіа (екранних підручників, керівництв та інших програмних продуктів) із застосуванням комп'ютерного самоконтролю формує в особистості власний стиль, підхід, свою систему пізнавальної і практично-професійної самоосвітньої діяльності. Це дозволяє отримати доступ до великої кількості інформації, полегшує її пошук, надає різні програми і редактори щодо обробки інформації. Такі вміння розширюють можливості самоосвітньої діяльності. Тому важливо забезпечити формування готовності особистості до застосування «екранної» технології самоосвіти в умовах сучасного інформаційного середовища.

У процесі актуалізації процесу самоосвіти в особистості виявляється прагнення до самовдосконалення, пробудження необхідності в самоосвіті як деякій самоцінності, способу життя, духовного буття людини. На думку Н. Миняєвої, «ресурс самоосвітньої діяльності у вищій професійній освіті являє собою відкриту багаторівневу педагогічну систему, емерджентною властивістю якої є актуалізація» [5; 75]. У процесі самоосвіти в особистості формуються механізми мотивації, здатність до вольового зусилля при реалізації прийнятих самоосвітніх стратегій. Для успішної самоосвіти особистості необхідно набути досвіду самоорганізації, уміння планувати, реалізовувати і контролювати результати самоосвітньої діяльності, прийняти цінності і сенси стратегій самоосвіти як інструменту отримання знань. Стратегії самоосвіти визначають вибір оптимальних загальнокультурних і професійних пріоритетів для розвитку особистості.

В аспекті особистісно-орієнтованої освіти для розвитку самоосвітніх умінь особистість повинна застосовувати можливості комп'ютера як інструмент професійної діяльності і підвищення професійної кваліфікації. Використання сучасних технологій самоосвіти дає особистості, з одного боку, безліч можливостей — ріст кількості і якості каналів комунікації, наявність широкого інформаційного простору, різноманіття джерел інформації. З другого боку, для цього потрібно мати багаторівневу інформаційну підготовку, що забезпечить самостійне придбання досвіду освоєння мультимедіа- і гіпермедіа-технологій. Досвід самостійного орієнтування в комунікативно-інформаційному просторі з використанням комп'ютера є однією з якостей компетентності особистості в сучасній професійній і загальнокультурній пізнавальній діяльності. З підвищенням цінності знань у різних сферах сучасного життя множаться стратегії самоосвіти особистості. Самоосвіта не лише надає особистості можливість одержання нових знань, умінь, навичок, а також набуття нового життєвого досвіду, розвиток творчої самостійності тощо.

Особливе значення самоосвіти особистості як особливого виду діяльності, її включеність у сучасні інтеграційні процеси зумовлено становленням відкритого суспільства, яке визначає відповідність освіти суті і змісту культури. Процеси самоосвіти стали основою переосмислення місця і ролі людини в суспільстві, переоцінки його інтелектуального, емоційного, творчого потенціалу. Суспільство, прогресуючи, ускладнюючись, підвищує свої вимоги до самоосвітньої активності особистості. Тому мета самоосвіти нам бачиться у формуванні особистості, готової діяти в непередбачуваних умовах, прагнучої до постійного самовдосконалення, самоствердження і реалізації своїх можливостей. Саме цьому і сприяє самоосвіта, яка розглядаєть-

ся не лише як підготовка людини до певної сфери, галузі праці і конкретної роботи, але і як умова підйому її загальної культури.

Висновки. Самоосвітня діяльність, уміння її здійснювати — важлива якість будь-якого професіонала, особливо в роки посиленого розвитку новітніх технологій і комп'ютерної техніки, які входять в усі сфери життя інформаційного суспільства. Сама властивість інформації переважає її постійне оновлення, а людей змушує не відстати в розумінні і застосуванні цієї інформації у своїй професійній діяльності і вимагає від людини вміння самостійно опановувати нові знання і навички.

Самоосвіта особистості характеризується *відкритістю*, тобто розширенням усебічних зв'язків самоосвіти з іншими соціальними інститутами, зверненням до людини, що реалізується її *загальнодоступністю*, *демократичністю*, що передбачає надання людині більшої свободи, яка характеризується самостійністю, відповідальністю, готовністю до навчання впродовж усього життя. Самоосвіта обумовлює становлення нового культурного типу особистості, орієнтує на прояв більшої відповідальності до самого себе, сім'ї, суспільства. Глобальна інформатизація життя вимагає від професіонала вміння самостійно працювати з інформацією, використовуючи різні її джерела і технології самоосвіти.

Самоосвіта сприяє підтримці індивідуальності, цілісності особистості, утворенню «Я» суб'єкта. Самоосвіта сприяє успішному самовизначенню, самоідентифікації суб'єкта в системі громадських стосунків. Тривала історична зміна технологій комунікації спричиняє зміни в способах реалізації самоосвіти особистості, а також зміну її стратегій і технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурлука Е. В. Самообразование личности как социально-педагогическая проблема : монография / Е. В. Бурлука. — Харьков : Новое слово, 2008. — 180 с.
2. Вишневская Л. П. Самообразование как психолого-педагогическая проблема / Л. П. Вишневская, Г. В. Вишневская // Изв. Пенз. гос. пед. ун-та им. Беллинского, 2009. — № 12 (16). — С. 156–158.
3. Климова Т. Е. Самообразование в системе повышения квалификации / Т. Е. Климова, С. Н. Юревич // Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров — Вып. № 1 (14), 2013. — С. 10–15.
4. Корвяков В. А. Формирование самообразовательной деятельности студента : монография / В. А. Корвяков. — М. : Унив. книга, 2006. — 140 с.
5. Миняева Н. М. Проблема актуализации ресурса самообразовательной деятельности студента в университетском образовании // Вестн. Оренбург. гос. ун-та. — Вып. № 5 (154), 2013. — С. 72–75.

САМООБРАЗОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Бурлука Е. В.

В статье освещается, как в свете социокультурных преобразований, которые продолжаются в Украине, самообразование личности приобретает новый социальный смысл, а реформирование системы образования, его оптимизация, создание комфортных условий для получения знаний стало потребностью государственного уровня. Основой социально-экономического развития современного общества становится не только материальное производство, но и производство информации и знаний. Информатизация практически всех сфер деятельности человека ставит перед системой образования задачи подготовки специалиста, обладающего умениями самообразовательной деятельности. Вся система социальных отношений трансформируется благодаря информационно-коммуникационным технологиям и, соответственно, изменяются и самообразовательные процессы, создавая новый тип технологий самообразования. Актуальной становится способность личности использования «экранной» технологии самообразования для получения информации. Это кардинально изменяет статус самообразования в обществе. Оно становится не только инструментом, но и своеобразным капиталом, способом решения геополитических проблем, борьбы за рынок и т. д.

Ключевые слова: самообразование личности, самообразовательная деятельность, «экранная» технология самообразования личности, знание, информация, информационно-коммуникационная среда, стратегии самообразования, самосовершенствование.

SELF-EDUCATION OF PERSONALITY IN THE CONDITIONS OF REFORMATION OF SYSTEM EDUCATIONS IN UKRAINE

Burluka O. V.

In the article is illuminated as in the light of sociocultural transformations, that proceed in Ukraine the self-education of personality is acquired by new social sense, and reformation of the system of education, his optimization, creation of comfort terms for the receipt of knowledge became the necessity of state level. Not only a material production but also production of information and knowledge becomes basis of socio-economic development of modern society. Informatization of practically all spheres of activity of man puts before the system of formation of task of preparation of specialist possessing abilities of self-education activity. All system of social relations is transformed due to of informatively-communication technologies and self-education processes change accordingly, creating the new type of technologies of self-education. Ability of personality of the use of «CRT» technology of self-education becomes actual for the receipt of information. It cardinally changes status of self-education in society. It becomes not only an instrument but also

original capital, by the method of decision of geopolitical problems, fight for a market et cetera.

Key words: *self-education of personality, activity of self-education, «CRT» technology of self-education of personality, knowledge, information, of informatively-communication environment, strategies of self-education, of is self-perfection.*

УДК 008:74(477)

*Л. В. Анучина, доцент;
В. Г. Грицаненко, доцент*

РОЗДУМИ ПРО ФЕНОМЕН НАРОДНОГО МАЛЯРСТВА (СПРОБА КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ)

Автори статті роблять спробу культурологічного аналізу феномену українського народного малярства. Неоднозначна оцінка народної картини з боку мистецтвознавців, на думку дослідників, викликана тим технократичним мисленням, яке панує у сучасному суспільстві. Прагматичне мотивування відрізняє визначення всіх явищ та життєвих позицій, у тому числі й емоційно-почуттєвих, не тільки сучасності, а й минулого. Але в народній картині присутній сплав ідеального, метафізичного, нематеріального та матеріального. Іншими словами, феномен українського народного малярства гармонійно поєднує матеріальне та духовне, у ньому у плотському, матеріальному субстраті присутня субстанція душі. Цей феномен є втіленням менталітету українців, зокрема, наявності в ньому амбівалентних, бінарних начал.

Ключові слова: *українське народне малярство, сакральність, менталітет, емоційно-почуттєве, раціональне.*

Явище примітиву-наїву у контексті еволюційно-прогресистської динаміки породжує теоретичні незгоди, концептуально-творчу розгубленість, естетичну дезорієнтованість. Сучасна цивілізація у прагматах і раціях власного поступу надає перевагу завершеним, стабільним, організованим системам. Коли їй доводиться зустрічатися з навалою розрізненого, деструктованого, аби втратити навички інтелектуально-емоційного прямиостояння в хаотичних динаміках безладу, вона в пошуках критеріїв, ціннісних орієнтирах починає гарячково вишукувати принципи усистемлення, вибудовувати ієрархії, укладати схематичні, семіотичні ряди тощо. Іншими словами, вона шукає шляхи, які і забезпечують те, що можна визначити як ілюзію впорядкованості, усталеності буття, конформістського спокою, психологіч-